

FIJN!

Een boek boordevol kennis en ideeën
om de fijne motoriek te stimuleren

Dorien Kikkert & Kirsten de Zwart

FIJN!

Een boek boordevol kennis en ideeën om de fijne motoriek te stimuleren

Eerste druk, oktober 2020

Copyright © 2020 StapDoor

Auteurs: Dorien Kikkert en Kirsten de Zwart

Tekstredactie: Nienke Faber

Vormgeving en illustraties: Suzanne van Holstein

Fotografie: Luzan Veenendaal

Druk: Pumbo.nl

Boek voor vaardigheden in het basisonderwijs

ISBN 978-94-6406-305-9

NUR 194

info@stapdoor.nl

www.stapdoor.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoewel deze uitgave met de grootst mogelijke zorgvuldigheid is samengesteld, aanvaarden de auteurs en de uitgever geen enkele aansprakelijkheid voor eventuele schade als gevolg van eventuele onjuistheden en/ of onvolledigheden in deze uitgave.

Inhoud

7 Voorwoord

9 Inleiding

Deel 1

13 Hoofdstuk 1 Het belang van de motorische ontwikkeling

21 Hoofdstuk 2 De ontwikkeling van de fijne motoriek

37 Hoofdstuk 3 Invloeden op de ontwikkeling van de fijne motoriek

53 Hoofdstuk 4 Fijne motoriek en schoolse vaardigheden

81 Hoofdstuk 5 Fijne motoriek bij zelfredzaamheid en spel

Deel 2

91 Knijpers

107 Klei

117 Kralen

131 Papier

147 Constructiemateriaal

167 Bronvermelding

168 Meegewerkt aan het boek FIJN!

Inleiding

Dit boek is ontstaan uit onze jarenlange ervaring in het werken met kinderen in het onderwijs. In ons werk als kinderergotherapeut genieten we ervan hoe bijzonder het is dat kinderen steeds nieuwe dingen ontdekken en nieuwe vaardigheden leren. Kinderen kunnen zich vol enthousiasme in activiteiten storten en zijn daarbij nieuwsgierig en leergierig. Het plezier in spel en bewegen straalt ervan af! Dat zien we graag en dat proberen we ook te bereiken bij kinderen bij wie de ontwikkeling net wat minder soepel verloopt. Zoals bij kinderen die fijnmotorisch niet in de pas lopen met hun leeftijdsgenoten. Dit heeft vaak grote gevolgen voor hen. Het lukt deze kinderen maar niet om hun knutselwerkje op tijd af te maken of die kleurplaat voor moederdag netjes in te kleuren. Of ze voelen zich onzeker over hun schriftwerk. Een minder goede fijnmotorische ontwikkeling heeft gevolgen voor het schoolwerk, maar ook voor het zelfbeeld van het kind. Daarnaast zien we leerkrachten die deze kinderen graag willen ondersteunen en helpen, maar die aan het worstelen zijn met de vraag hoe ze dit aan kunnen pakken en wanneer. Vaak zijn de materialen om de fijne motoriek te ontwikkelen wel in de klas of op school aanwezig. Maar hoe pas je dit gevarieerd en doelbewust toe in de klas? Waar let je op bij de fijne motoriek? Wat kun je doen als een kind een vreemde penguereep heeft? Of veel moeite heeft met knippen? En hoe geef je deze kinderen weer zelfvertrouwen en plezier in het leren van nieuwe dingen. Over al deze vragen en nog veel meer gaat dit boek.

Het eerste deel van dit boek geeft jou de theoretische kennis en kunde om gericht activiteiten in te zetten die aansluiten bij de ontwikkeling van de fijne motoriek bij juist die ene leerling. We beschrijven de normale ontwikkeling en geven voorbeelden van wat je ziet in de klas als een kind niet goed mee kan komen. We geven daarbij ook adviezen om de ontwikkeling te stimuleren.

Het tweede deel van dit boek staat boordevol leuke ideeën om kinderen te stimuleren in het ontwikkelen van de fijne motoriek. Allemaal heel praktisch met materialen die toch al in de klas staan of voor de hand liggend zijn. We willen je vooral uitnodigen en inspireren om zelf creatief te zijn in het aanbieden van activiteiten om jouw leerlingen te ondersteunen in dit proces, waarbij plezier een belangrijk gegeven is.

Door het boek heen gebruiken we een model dat veel gebruikt wordt door ergotherapeuten: het PEO-model van Law (1996). PEO staat voor Person-Environment-Occupation en gaat over de samenhang tussen het kind, de omgeving en het handelen. Als de vaardigheden van het kind passen bij de taak en als de voorwaarden in de omgeving ook daarop afgestemd zijn, heb je optimale omstandigheden om te leren en te ontwikkelen. In het boek geven we op verschillende momenten tips wat je kan doen om deze samenhang te optimaliseren zodat het kind maximaal tot leren en ontwikkelen komt.

We hopen dat je met dit boek veel inspiratie en kennis opdoet om de ontwikkeling van de fijne motoriek bij kinderen optimaal te stimuleren.

Veel plezier!

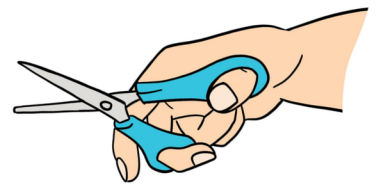
Dorien Kikkert
Kirsten de Zwart

Tweedeling in de hand

In de beschrijving van het manipuleren is al naar voren gekomen dat de duim, wijsvinger en middelvinger daar de belangrijkste taak in hebben. Deze drie vingers voeren meestal de manipulaties uit. De ringvinger en pink hebben bij translaties soms de taak om een voorwerp vast te houden, terwijl de andere vingers een volgend voorwerp pakken. Bij de rotatie en de shift zorgen ringvinger en pink voor de stabiliteit van de hand. Dit is wat bedoeld wordt met de tweedeling in de hand, de beide delen hebben een andere taak. Dit gebruik je bij verschillende vaardigheden op school zoals bij knippen en schrijven.

Bij knippen is die tweedeling bijvoorbeeld duidelijk als een kind een goede schaargreep heeft ontwikkeld: duim, wijsvinger en middelvinger maken de knipbeweging, de ringvinger en pink geven stabiliteit aan de hand. Bij het schrijven is bij een rijpe pengreep ook een tweedeling in de hand te zien. De handpalm leunt op de zijkant van de hand, waar de ringvinger en pink stabiliseren. Duim, wijsvinger en middelvinger hanteren de pen en maken de schrijfbewegingen voor de letters.

Wat zie je in de klas?

Als een kind nog geen tweedeling in de hand kan maken, lukt het niet om een helikoptertje na te doen met een potlood dat tussen de toppen van duim, wijsvinger en middelvinger ronddraait. Alle vingers bewegen mee en raken "in de knoop".

Bij het knippen zie je bij jonge kleuters dat alle vingers van de kniphand nog meebewegen.

Bij het schrijven houdt een kind het potlood bijvoorbeeld met alle vingers vast. Vaak rust de onderarm dan ook niet op tafel en is de onderarm in pronatie (de handrug wijst naar boven in plaats van naar opzij).

Hoe kun je het kind helpen?

Voor het stimuleren van tweedeling in de hand zijn de volgende tips geschikt:

- Stimuleren van het knippen.
- Een kind met een plantenspuit laten werken, waarbij de wijsvinger en middelvinger de knijpbeweging maken.
- Spel met een pincet of met wasknijpers.

Tweehandige samenwerking

De samenwerking tussen beide handen ontwikkelt zich in de periode van baby tot kleuter. Eerst reikt een baby met één hand naar een speeltje, de andere arm maakt dan ongecoördineerde bewegingen. De motoriek is asymmetrisch en de handen werken nog niet samen. Later worden de armbewegingen meer symmetrisch en kan het kind de handen naar de middellijn brengen. Als het kind beide handen voor het lichaam bij elkaar kan brengen wordt het mogelijk om met twee handen zelf een zuigfles vast te houden. Je ziet in deze fase ook vaak dat als een kind met één hand een beweging maakt de andere hand dezelfde beweging spiegelt.

Weer later kan het kind ook een blokje overpakken van de ene hand in de andere of met één hand een speeltje vasthouden en er met de andere hand aan friemelen. Daarna komt de fase dat een kind een taak met één hand kan doen, terwijl de andere hand niet meebeweegt of een voorwerp stabiel vasthoudt. Dan kan het kind bijvoorbeeld een blokkentoren bouwen. De ene hand houdt het onderste blok vast, de andere hand zet er een nieuw blok bovenop. De handen kunnen nu samenwerken met elk een eigen functie.

Vaak is er in de peutertijd al te zien dat het kind een werkhand krijgt (de voorkeurshand). De andere hand wordt gebruikt als hulphand. Dit kun je goed zien als een kind op de grond speelt en bijvoorbeeld een auto laat rijden. De hulphand wordt gebruikt om op te steunen op de grond, de werkhand beweegt de auto. Werkhand en hulphand wisselen elkaar eerst nog heel vaak af. Op een gegeven moment zie je dat een peuter steeds vaker een vaste hand als werkhand gebruikt.

In groep 1 en 2 kunnen de handen steeds beter gebruikt worden in een gecoördineerde samenwerking, waarbij elke hand zijn eigen taak heeft. Een kleuter gaat bijvoorbeeld kralen rijgen of speelt met hamertje tik. Bij het knippen hanteert de

Figuren van kleibolletjes

BENODIGDHEDEN

- Klei

BESCHRIJVING ACTIVITEIT

Laat het kind bolletjes klei maken door steeds een stukje klei van de grote bol te scheuren en hier een bolletje van te maken tussen de handen. Voor meer uitdaging van de fijne motoriek kunnen de bolletjes tussen de vingertoppen worden gemaakt. Met de bolletjes klei maakt het kind bijvoorbeeld een piramide. Dit kan zowel tweedimensionaal als driedimensionaal.

Wat stimuleer je?

- Tweehandig samenwerken
- Doceren van kracht
- Manipulatie
- Pincetgreep of driepuntsgreep

1. Vrolijke kralenegel maken

Het kind kneedt een bolletje van klei of deeg en maakt het aan één kant een beetje spits. Dit is het hoofd van de egel. Hierna prikt het kind cocktailprikkers in het lijf van de egel waarbij het genoeg ruimte houdt tussen de prikkers voor de kralen. Hier worden verschillende kleuren kralen op geregen. Het kind kan de kralen één voor één met een pincetgreep oppakken uit een bak en ze in de handpalm verstoppen. Daarna worden de kralen één voor één naar de duim en wijsvinger gemanipuleerd en de kraal op de stekels geregen. De stekels van de egel kunnen ook versierd worden met in stukken geknipte rietjes of ongekookte pasta. Een combinatie is natuurlijk ook leuk!

2. Dobbelstenen maken

Het kind maakt de bolletjes vierkant door er zachtjes op te drukken. Vervolgens tekent het kind stippen op alle zijden met een satéprikker en je hebt een dobbelsteen. Je kunt ook boetseerlei gebruiken en die laten opdrogen. Laat het kind ze een leuke kleur geven als ze droog zijn.

Dorien Kikkert

is kinderergotherapeut en SI-therapeut. Zij is praktijkeigenaar van Door Ergotherapie in Haarlem, Hoofddorp en Nieuw Vennep.

Kirsten de Zwart

is kinderergotherapeut, SI-therapeut, orthopedagoog en cognitief gedragstherapeut. Zij is praktijkeigenaar van Kinderpraktijk Op Stap in Amsterdam.

ISBN 978-94-6406-305-9

9 789464 063059

Er zijn veel kinderen die fijnmotorisch niet helemaal in de pas lopen met hun leeftijdsgenoten. Een minder goede fijnmotorische ontwikkeling heeft gevolgen voor het schoolwerk, maar ook voor het zelfbeeld van het kind.

Als leerkracht wil je deze kinderen ondersteunen en helpen, maar hoe pak je dit aan en wanneer? Waar let je op bij de fijne motoriek? Wat kun je doen als een kind een vreemde pengreep heeft? En hoe geef je deze kinderen weer zelfvertrouwen en plezier in het leren van nieuwe dingen? Over al deze vragen en nog veel meer gaat dit boek.

Het eerste deel van dit boek geeft jou de theoretische kennis en kunde om gericht activiteiten in te zetten die aansluiten bij de ontwikkeling van de fijne motoriek bij juist die ene leerling.

Het tweede deel van dit boek staat boordevol leuke ideeën om kinderen te stimuleren in het ontwikkelen van de fijne motoriek. Allemaal heel praktische met materialen die toch al in de klas staan of voor de hand liggen.

FIJN! is geschreven voor leerkrachten van groep 1, 2 en 3 van het basisonderwijs.

'Een geweldig handboek die in geen enkele kleuterklas mag ontbreken.'

Marjolijne Mulders, schoolleider